

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم
دانشکده آموزشهای الکترونیکی
پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی مبنا و حدود مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر مهدی حسن زاده

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر ابوالفتح خالقی

نگارش:

محمد جعفر معماری

تابستان ۱۳۸۹

تقدیم:

تقدیم به روح پاک مرحوم پدرم حاج احمد معماری و به مادر مهربانم حاجیه اقدس حیدری که به من زندگی بخشیدند و همواره در امر تحصیل مشوقم بودند. و نیز تقدیم به همسر صبورم که با تحمل مشکلات در این برهه زمان راه تحصیل را برایم هموار نمودند و تقدیم به فرزندانم که با تشویق خود ادامه تحصیل را در این سن برایم ممکن نمودند.

تقدیر و تشکر:

بر خود لازم میدانم از راهنمائیهای ارزشمند اساتید بزرگوار جناب آقایان دکتر حسن زاده استاد راهنما و دکتر خالقی استاد مشاور به خاطر مساعدت در تهیه و نوشتار پایان نامه سپاسگزاری نمایم.

چکیده:

مسئولیت مدنی یکی از مبانی حقوقی است قواعد و اصولی دارد که درباره افراد و اقشار خاصی قابل بررسی است از جمله کارشناسان رسمی دادگستری بدلیل اینکه شغل آنها دارای حساسیت خاص می باشد.

کارشناسان نقش حائز اهمیت در دعاوی مطروحه در محاکم قضایی به خصوص در صدور آراء صادره محاکم بدوی و تجدیدنظر دارند به همین جهت با لحاظ تخصص های فنی خود در مساعدت و یاری رساندن به قضات جایگاه خاصی دارند در این راستا هر کارشناسی ممکن است در انجام وظایف کارشناسی خود عمداً یا سهواً دچار تخلفاتی شود که با توجه به قانون مسئولیت مدنی تخلف آنها قابل پیگیری می باشد لذا می طلبد که در چارچوب رساله و طرح تحقیقاتی به طور اختصاصی نسبت به تبیین بررسی مبنا و حدود مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری و آثار و احکام آنها پرداخته شود. لازم به ذکر است که مسئولیت مدنی کارشناسان در صورت بوجود آمدن ضرر اعم از مادی و معنوی بروز می کند. آثار مسئولیت مدنی کارشناسان همان جبران ضرر بوجود آمده می باشد که کارشناس عامل زیان ملزم به جبران خسارت بوجود آمده می باشد. ضمناً در صورتیکه عمل کارشناس جنبه کیفری داشته باشد زیان دیده می تواند از طریق دادسرای انتظامی و محاکم بر علیه کارشناس اقامه دعوا نماید.

کلیدواژه‌ها: مسئولیت مدنی – کارشناسان رسمی – دادگستری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۱	الف) بیان موضوع.....
۲	ب) ضرورت و اهمیت موضوع.....
۳	ج) فواید تحقیق.....
۳	د) سؤالات.....
۳	هـ) فرضیات.....
۴	و) روش تحقیق.....
۴	ی) تقسیم مطالب.....

فصل اول:

کلیات

۶	مبحث اول: مفاهیم.....
۶	گفتار اول: مفهوم مسئولیت.....
۹	الف) تعریف لغوی مسئولیت.....
۱۰	ب) تعریف اصطلاحی مسئولیت.....
۱۱	گفتار دوم: مفهوم کارشناس و کارشناسی.....
۱۲	الف) مفهوم کارشناس.....
۱۲	ب) مفهوم کارشناسی.....
۱۰	گفتار سوم: مفهوم تقصیر و سبب.....
۱۳	الف) مفهوم تقصیر.....

ب) مفهوم سبب	۱۶
مبحث دوم: شرایط و اقسام مسئولیت مدنی	۲۱
گفتار اول: شرایط ایجاد مسئولیت مدنی	۲۱
گفتار دوم: اقسام مسئولیت مدنی	۲۲
الف) مسئولیت مدنی قراردادی	۲۲
ب) مسئولیت مدنی غیر قراردادی	۲۶
مبحث سوم: کارشناسی در ادوار مختلف	۳۲
گفتار اول: کارشناسی در دوران پیش از اسلام	۳۲
گفتار دوم: کارشناسی در دوران اسلامی	۳۲
گفتار سوم: کارشناسی در دوران معاصر	۳۲
مبحث چهارم: کارشناسی در دعاوی	۳۹
گفتار اول: اهمیت کارشناسی در دعاوی	۳۹
گفتار دوم: انتخاب کارشناس در دعاوی	۴۱
گفتار سوم: انجام کارشناسی	۴۴
گفتار چهارم: اعلام نظر کارشناس	۴۷

فصل دوم:

ارکان مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری

مبحث اول: ضرر	۵۱
گفتار اول: اقسام ضرر	۵۱
۱. ضرر مادی	۵۳
۲. ضرر معنوی	۵۶
۳. ضرر بدنی	۵۷
۴. ضرر جمعی	۵۸
گفتار دوم: شرایط ضرر قابل مطالبه	۵۸
الف) ضرر باید مسلم باشد	۵۹

- ۵۹..... (ب) ضرر باید مستقیم باشد
- ۶۱..... (ج) ضرر باید جبران نشده باشد
- ۶۲..... (د) ضرر باید قابل پیش‌بینی باشد
- ۶۴..... (ه) ضرر باید مشروع باشد
- ۶۵..... مبحث دوم: ارتکاب فعل زیانبار
- ۶۷..... گفتار اول: لزوم نامشروع بودن فعل
- ۶۷..... الف) دفاع مشروع
- ۷۴..... (ب) اضطرار
- ۷۶..... (ج) امر آمر قانونی
- ۷۸..... (د) اکراه و اجبار
- ۸۰..... ۱. اجبار یا اکراه عادتاً قابل تحمل نباشد
- ۸۰..... ۲. شرایط قوه قاهره
- ۸۰..... گفتار دوم: اقسام و درجات تقصیر
- ۸۰..... الف) اقسام تقصیر
- ۸۲..... (ب) درجات تقصیر
- ۸۲..... ۱. تقصیر ارتكابی کارشناس از نوع سنگین باشد
- ۸۳..... ۲. تقصیر ارتكابی کارشناس از نوع سبک می‌باشد
- ۸۵..... مبحث سوم: رابطه سببیت
- ۸۵..... گفتار اول: اجتماع اسباب
- ۸۶..... الف) نظریه برابری اسباب و شرایط
- ۸۷..... (ب) نظریه سبب نزدیک و بدون واسطه
- ۸۷..... (ج) نظریه سبب نزدیک
- ۹۲..... گفتار دوم: اسباب خارجی و اثر آن در مسئولیت
- ۹۲..... الف) قوای قاهره
- ۹۳..... (ب) فعل شخص ثالث
- ۹۴..... (ج) نقش زیان‌دیده

فصل سوم:

آثار و حدود مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری

- مبحث اول: شیوه‌های جبران خسارت ۱۰۱
- گفتار اول: برگرداندن وضع به حالت سابق ۱۰۱
- الف) بازگرداندن عین مال ۱۰۲
- ب) از بین بردن منبع ضرر ۱۰۵
- گفتار دوم: جبران خسارت با دادن معادل ۱۰۵
- الف) دادن بدل ۱۰۶
- ب) دادن مثل ۱۰۶
- ج) دادن قیمت ۱۰۷
- مبحث دوم: نقش قرارداد و رضایت زیان‌دیده در مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی ۱۰۹
- گفتار اول: نقش قرارداد در مسئولیت مدنی کارشناسان ۱۰۹
- الف) مواردیکه کارشناسی توسط محاکم قضایی به کارشناس ارجاع می‌شود ۱۱۰
- ب) مواردیکه امر کارشناسی به تقاضای اشخاص صورت می‌گیرد ۱۱۱
- گفتار دوم: رضایت زیان‌دیده در مسئولیت مدنی کارشناس ۱۱۱
- گفتار سوم: مصادیق مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری ۱۱۴
- نتیجه‌گیری ۱۳۱
- پیشنهادات ۱۳۶
- فهرست منابع و مأخذ ۱۳۸
- چکیده انگلیسی

مقدمه

الف) بیان موضوع

مسئولیت و اشکال مختلف آن، جهت پاسخگویی به نیازهای اجتماعی در جوامع کنونی مورد توجه خاص قرار گرفته است. مسئولیت با تدبیر عقلانی براساس احترام به حقوق یکدیگر و ضرر نزدن و جبران ضرر وضع شده است مسئولیت حاصل تجاوز از حدود مورد قبول و توافق جمعی است در قوانین ایران تا سال ۱۳۳۹ مسئولیت مدنی عنوانی خاص نداشته است و صرفاً باستناد دو ماده ۳۲۸ و ۳۳۱ ق.م که دارای ریشه فقهی بوده تحت عناوین اتلاف و تسبیب مسائل مبتلا به این حوزه حل و فصل می شده است.

دایره شمول قانون مسئولیت مدنی وسیع تر از قلمرو مواد مزبور بوده و قصد قانونگذار از وضع این قانون تدبیر سایر جهات مسئولیت افراد در اجتماع است بنابراین قانون مسئولیت مدنی و قواعد اتلاف و تسبیب در قانون مدنی مکمل یکدیگر می باشند.

جایگاه کارشناسان رسمی دادگستری در دعاوی مطروحه در محاکم قضایی به خصوص در صدور آراء صادره محاکم بدوی و تجدیدنظر و لحاظ تخصص های خاص مربوط به هر دعوی و نوع حساسیت شغلی کارشناسان در مساعدت و یاری رساندن به قضات میطلبند که در چارچوب رساله و طرح تحقیقاتی به طور اختصاصی نسبت به تبیین بررسی مبنا و حدود مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری و آثار و احکام پرداخته شود. در مواردی که کارشناسان رسمی دادگستری عامل مستقیم ورود این خسارتها باشند مسئولیت مدنی متوجه آنها بوده و بایستی از عهده خسارت وارده برآیند.

و در صورتیکه زیان‌دیده صرف نظر از اخذ خسارت وارده اصرار به برخورد قانونی با کارشناس متخلف را داشته باشد می‌تواند باستناد مواد مصرحه قانون مجازات اسلامی و قانون و آئین نامه اجرایی کانون کارشناسان رسمی دادگستری از دو طریق یکی محاکم حقوقی - کیفری و دیگری دادرسی انتظامی کانون کارشناسان درخواست برخورد قانونی با کارشناس یا کارشناسان متخلف را داشته باشد.

بطور کلی مبنای مسئولیت کارشناسان در وهله اول به فرض تقصیر است چونکه در حقوق، مسئولیت مدنی مبتنی بر نظریه تقصیر می‌باشد عبارتی هر کس مسئول زیان‌هایی است که به وجود آورده یا در نتیجه بی احتیاطی به دیگران وارد می‌کند. در این تحقیق مبنای و حدود مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری مطرح می‌شود.

ب) ضرورت و اهمیت موضوع

با توجه به گستردگی و تنوع در علوم و فنون مختلف که موجبات پیچیدگی‌های متعدد در تشخیص مقصر و عامل زیان را فراهم نموده است ضرورت و نیاز ایجاد می‌نماید که کارشناسان مجرب و متخصص هر رشته نسبت به بررسی موضوع اختلافات اصحاب دعوا اقدام نمایند تا واقعیت امر دقیقاً تعیین و مقصر و عامل زیان مشخص شود کارشناسان رسمی دادگستری هم در این خصوص همچون سایر مشاغل و صنوف مصون از خطا نمی‌باشند حال چه این خطا عمداً بوجود آمده باشد یا سهواً، بنابراین در صورتیکه کارشناسان عامل زیان باشند ملزم به جبران خسارت بوجود آمده می‌باشند و بایستی ضرر وارده را جبران نمایند تبیین این امر موجبات آگاهی کارشناسان و مردم و جامعه‌ی حقوقی را فراهم می‌نماید تا جامعه‌ی حقوقی و مردم نسبت به مسئولیت مدنی کارشناسان واقف گردیده و در صورتیکه در اثر نظریات کارشناسی حق و حقوقشان تضییع گردد با آگاهی کامل نسبت به اقامه دعوی کیفری و مدنی بر علیه کارشناس اقدام و حق و حقوقشان را مطالبه نمایند ضمناً

از حیث تخلف از طریق دادسرای انتظامی کانون کارشناسان درخواست برخورد با کارشناس خاطی را بنمایند.

ج) فواید تحقیق

مهمترین فایده این تحقیق تبیین مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری به تفصیل برای عموم مردم و جامعه‌ی حقوقی می‌باشد تا در صورتیکه خسارتی از جانب کارشناسان رسمی چه به عمد و یا به سهو به اصحاب دعوا وارد شود با علم و اطلاع از حدود و ثغور وظایف کارشناسان، متضرر نسبت به مطالبه زیان وارده از کارشناسان متخلف اقدام و به این نحو جبران ضرر شود.

د) سؤالات

۱. ارکان مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری چیست؟
۲. آثار مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری چیست؟

هـ) فرضیات

۱. ارکان مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری وجود ضرر - ارتکاب فعل زیانبار و رابطه سببیت می‌باشد.
 ۲. آثار مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری همان جبران ضرر و شیوه‌های بوجود آمده می‌باشد چراکه کارشناس متخلف عامل زیان ملزم به جبران خسارت بوجود آمده می‌باشد.
- ضمناً در صورتیکه عمل کارشناس جنبه کیفری یا انتظامی داشته باشد متضرر می‌تواند از طریق محاکم قضایی و دادسرای انتظامی بر علیه کارشناس اقامه دعوا نماید.

(و) روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی - تحلیلی است ولی در این راستا روش کتابخانه‌ی مطالعه و فیش برداری کتابخانه‌ی ابزار آن است بنابراین ضمن گردآوری و تجزیه و تحلیل در نهایت استنتاج شده است.

(ز) تقسیم مطالب

موضوع رساله در سه فصل تهیه و تدوین شده که فصل اول آن شامل کلیات که مشتمل بر مفهوم مسئولیت و مفاهیم لغوی - اصطلاحی - مفهوم کارشناس و کارشناسی - تقصیر و سبب - شرایط ایجاد مسئولیت مدنی - اقسام مسئولیت مدنی - کارشناسی در ادوار مختلف - کارشناسی در دعاوی و اهمیت آن - انتخاب کارشناس - انجام کارشناسی - اعلام نظر کارشناس می‌باشد.

در فصل دوم پایان نامه موضوعات مبنای مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری مشتمل بر ضرر و انواع شرایط ضرر قابل مطالبه - ارتکاب فعل زیانبار - اقسام و درجات تقصیر - رابطه سببیت - اسباب خارجی و اثر آن در مسئولیت مطرح خواهد شد.

در فصل سوم حدود و آثار مسئولیت مدنی کارشناس رسمی مشتمل دو مبحث می‌باشد که در مبحث اول شیوه‌های جبران خسارت - برگرداندن وضع به حالت سابق - جبران خسارت با دادن معادل - نقش قرارداد و رضایت زیان‌دیده در مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری - آثار انتظامی و کیفری تخلف کارشناسان مطرح گردیده است.

فصل اول:

کلیات

مطالب این فصل در چهار مبحث عنوان شده که مبحث اول شامل مفاهیم، تعاریف لغوی و اصطلاحی و در مبحث دوم شرایط و اقسام مسئولیت مدنی و شرایط ایجاد آن و در مبحث سوم کارشناسی در ادوار مختلف و در مبحث چهارم کارشناسی در دعاوی، اهمیت انتخاب کارشناس، انجام کارشناسی و اعلام نظر کارشناس مطرح گردیده است.

مبحث اول:

مفاهیم

موارد مطروحه در این مبحث شامل سه گفتار می‌باشد که در این گفتارها از مفاهیم مسئولیت و معانی لغوی و اصطلاحی آن سبب و تقصیر، کارشناس در دعاوی و نحوه انتخاب و سایر شرایط مربوط به کارشناسی مطرح گردیده است.

گفتار اول: مفهوم مسئولیت

واژه مسئولیت برای اولین بار در اواخر قرن هیجدهم در زبان‌های اروپایی رواج یافت و در قرن نوزدهم از اخلاق به حقوق راه پیدا کرده است. با وجود این ریشه‌های آن پیشینه بسیار کهنی در قلمرو حقوق و اخلاق دارد و بارها توسط سیسرون^۱ در دفاعیاتش مورد استفاده قرار گرفته است. در حقوق روم فعل *Respondere* علاوه بر معنی حقوقی ضامن و

۱. سیسرون خطیب، حقوقدان و سیاستمدار مشهور رومی، **کانون و کلا**، سال پنجم، شماره یک، مسلسل ۲۹، بهمن و اسفند

۱۳۳۱: ص ۳۹.

متعهد شدن بمعنی واکنشی بوده که در مقابل هر گونه تقاضایی به عمل می‌آمده است. اما معنی امروزی مسئولیت را در بر نداشته است.

از اواخر قرن سیزدهم میلادی در شرایطی که حقوق تابع مذهب و اخلاق بود اصطلاح مسئول به معنی کسی که در مقابل خداوند نسبت به زندگی و اعمالش پاسخگو است در اخلاق مذهبی رواج پیدا کرد بعدها در جریان غیر مذهبی شدن اخلاق، وارد اخلاق عرفی گردید و در معنی پاسخگو بودن فرد در مقابل وجدانش، که در بر دارنده قانون اخلاقی مطابق با طبیعت و عقل است، تثبیت شد. النهایه به معنی کسی که در مقابل دادگاه نسبت به نتایج اعمال، رفتار و تقصیرش پاسخگوست، به حقوق راه پیدا کرد. چنین بنظر می‌رسد که اصطلاح مسئولیت به مفهوم امروزی آن در حقوق خصوصی ساخته حقوقدانان قرن نوزدهم فرانسه، بویژه نویسندگان نخستین رساله‌های حقوقی باشد که چون شرح ماده به ماده قوانین را کنار گذاشته و خواسته‌اند این رساله را به گونه ای منطقی و آموزشی طرح ریزی کنند، به ساختن مفاهیم کلی، که زیر عنوان آن بتوانند مسائل حقوق موضوعه را تشریح نمایند، نیاز پیدا کرده‌اند.

امروزه در قلمرو علم حقوق ۱ هر گاه اصطلاح مسئولیت کارشناسان رسمی دادگستری به کار میرود منظور تکلیف کارشناس وارد کننده زیان نسبت به زیان‌دیده و پاسخگویی به زیان در مقابل دادگاه و برعهده گرفتن آثار مدنی آن است، اعم از اینکه چنین تکلیفی در مقابل زیان‌دیده باشد یا جامعه، مسئولیت به این معنی هر دو مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی را در بر می‌گیرد.

۱. در یک تقسیم بندی کلی می‌توان مسئولیت را به دو دسته تقسیم کرد: مسئولیت حقوقی و مسئولیت غیر حقوقی. شاخه‌های مسئولیت حقوقی عبارتند از: مسئولیت مدنی، مسئولیت کیفری و مسئولیت انتظامی، شاخه‌های مسئولیت غیر حقوقی عبارتند از: مسئولیت اخلاقی که پاسخگو در مقابل وجدان است؛ مسئولیت اجتماعی که عبارت است از قضاوت ارزشی که مردم در خصوص فرد یا افراد خاص بعمل می‌آورند و ممکن است آثاری نیز مانند طرد فرد از جامعه به همراه داشته باشد و مسئولیت سیاسی که به معنی پاسخگویی دولت در مقابل مجلس و بطور کلی نمایندگان مردم در مقابل آنان است.

واژه مسئولیت در زبان عربی مصدر جعلی از مسئول است و در آیات و احادیث اسلامی به معنی مورد بازخواست و مجازات شدن به دلیل انجام یا خودداری از انجام کاری به کار رفته است و به این معنی با دو اصطلاح تکلیف و اهلیت در اصول مترادف است. با توجه به اینکه اسلام بیشتر بر پایه تکالیفی استوار است که شرع برای انسان تعیین نموده است و در عرصه جهان بینی اسلامی به انسان به عنوان موجودی مسئول نگریسته می شود، بیشتر معنی اخلاقی از آن به ذهن متبادر می شود و در کتب فقهی به عنوان اصطلاحی عام که تمام مسئولیت‌های حقوقی را نیز در بر گیرد، به کار نرفته است.

معنای مسئولیت در حقوق اسلام را باید در کلمه ضمان^۱ جستجو کرد.^۲

ضمان در معنای عام یعنی اشتغال ذمه ای که به سببی از اسباب شرعی به وجود آمده باشد و نزدیک به معنای تعهد و الزام و التزام در حقوق است بسیاری از فقها ضمان را به عنوان چیزی که در نتیجه یکی از اسباب شرعی در ذمه مستقر شده و بایستی پرداخته و اداء شود تعریف کرده‌اند.

در قانون مدنی ایران همانند قانون مدنی فرانسه در عنوانهای باب اول و دوم قانون مدنی که در ارتباط با عقود و معاملات و الزامات خارج از قرارداد است، کلمه مسئولیت به چشم

۱. اصطلاح ضمان در قرآن «زعیم» به معنی ضامن و کفیل است. همچنین در احادیث زیادی استعمال شده است: «الخراج بالضمان».

۲. یکی از نویسندگان در انتقاد از به کار بردن واژه مسئولیت در مقابل ضمان می نویسد: «به نظر می رسد مسئولیت ترجمه کاملی از کلمه عربی ضمان نیست و مسئولیت به لحاظ ماده و مفهوم پرسش که در آن نهفته است و بیشتر به معنی معادل مؤاخذه می باشد از آثار ضمان می باشد. وقتی کسی نسبت به مال یا شخص یا شیئی معینی ضامن و متعهد شد بنابراین نسبت به آن مورد پرسش و مؤاخذه هم واقع می شود ولی این اثر، امری خارج از ماهیت تعهد و التزام می باشد. تعبیر التزام به جای ضمان در نوشته‌های حقوقدانان جدید عرب هرچند نوعی پیروی از اصطلاح مشابه در زبان حقوقی فرانسه است، لکن با مفهوم لغوی ضمان سازگارتر از تعبیر به مسئولیت در زبان فارسی است...». عمید زنجانی، **موجبات ضمان، درآمدی بر مسئولیت مدنی و اسباب و آثار آن در فقه اسلامی** (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲)، ص ۱۷۲.

نمی‌خورد^۳. اما در مواردی از قانون مدنی از جمله ماده ۳۵ و عنوان فصل سوم کتاب دوم جلد دوم قانون مدنی که در ارتباط با اختیارات و وظایف و مسئولیت قیم است، همچنین در مواد ۳۱۵، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۶۶۶، ۲۷۳، ۱۲۱۵، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹ و اژه مسئولیت استعمال شده است و سایر قوانین از جمله قانون مسئولیت مدنی مصوب ۷ اردیبهشت ۱۳۳۹ و فصل سوم قانون امور حسبی مصوب دوم تیرماه ۱۳۱۹ به کار رفته است ضمناً در ادبیات حقوقی ایران به عنوان اصطلاحی عام برای مسئولیت اخلاقی و مسئولیت حقوقی تثبیت شده است.^۴

الف) تعریف لغوی مسئولیت

مسئولیت در لغت یعنی آن چه که انسان عهده دار و مسئول آن باشد از وظایف، اعمال و افعال، مسئولیت مدنی مسئولیت در مقام خسارتی که شخص (یا کسی که تحت مراقبت یا اداره شخص است) یا اشیاء تحت حراست وی به دیگری وارد می‌کند و هم چنین مسئولیت شخص بر اثر تخلف از انجام تعهدات ناشی از قرارداد^۱ و اژه مسئول و مسئولیت در اصطلاح گاهی در معنی قابل یا قابلیت موظف شدن شخص به انجام یا ترک عملی مانند جبران خسارت ناشی از رفتار خلاف قانون، نیز بکار رفته، چنانچه گفته میشود «هر شخص مسئول

۱. البته در ماده ۳۱۵ قانون مدنی و اژه «مسئول» آمده است و آقای عبدالمجید امیری قائم مقامی از این ماده و مقایسه آن ماده ۳۱۶ همان قانون چنین استنباط کرده‌اند که: «... قانون مدنی اصطلاحات مسئولیت و ضمان را به طور مترادف به کار برده است، زیرا ماده ۳۱۵ غاصب را مسئول هر نقص و عیب وارده به مال مغضوب در زمان تصرف او دانسته و ماده ۳۱۶ همین مسئولیت را تحت عنوان ضمان برای غاصب دوم اعلام کرده است»: عبدالمجید امیری قائم مقامی، **حقوق تعهدات** (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۷)، ج ۱، ص ۱۱۸.

۲. ناصر کاتوزیان، **الزامهای خارج از قرارداد، ضمان قهری مسئولیت مدنی** (تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۸)، ج ۱، ص ۴۵ به بعد.

۳. محمدجعفر جعفری لنگرودی، **مکتب‌های حقوقی در اسلام** (تهران: گنج‌دانش، [بی‌تا])، ص ۶۲.

گفتار و رفتار خویش است» یعنی هر شخص دارای این خصلت و قابلیت حقوقی است که هرگاه در اثر رفتار و گفتار او زیانی به دیگری وارد آید موظف به جبران آن گردد.^۲

(ب) تعریف اصطلاحی مسئولیت

مسئولیت مدنی در اصطلاح حقوقی دارای دو معنی عام و خاص است در معنی عام به هرگونه تعهدی که قانون برعهده شخص قرار داده باشد تا زیان وارد به دیگری را جبران کند، مسئولیت مدنی گفته می‌شود، اعم از اینکه ریشه قراردادی داشته یا نداشته باشد. براین اساس، مسئولیت مدنی به دو شاخه مسئولیت مدنی قراردادی و مسئولیت مدنی غیرقراردادی تقسیم می‌شود. بعنوان مثال هنگامی که از مسئولیت مدنی کارشناسان رسمی دادگستری نسبت به زیانهای وارده به طرف قرارداد یا اصحاب دعوا صحبت می‌شود.

در حقوق سویس نیز وقتی که اصطلاح بیمه مسئولیت مدنی را به کار می‌برند، منظور معنای عام مسئولیت مدنی است.

اما مسئولیت مدنی به معنی خاص تنها مسئولیت غیر قراردادی را در برمی‌گیرند. برخلاف حقوق فرانسه، در حقوق ایران دعاوی افراد علیه دولت و واحدهای دولتی از حقوق جدا نشده و هم از نظر اصول و قواعد و هم از لحاظ صلاحیت تابع حقوق خصوصی است: مواد ۱۱ و ۱۲ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۲۹ در خصوص این گونه دعاوی اجرا می‌شود، در خصوص صلاحیت نیز، با توجه به تبصره یک بند سوم ماده ۱۱ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۶۰ نقش دیوان در دعاوی مسئولیت تنها بررسی و احراز رکن «نامشروع بودن عمل زیانبار از حیث خطا کارانه بودن آن» است و تعیین میزان خسارت با دادگاه عمومی است.^۱

۱. مهدی شهیدی، آثار قراردادهای و تعهدات (تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۸۲).

۲. ناصر کاتوزیان، الزامهای خارج از قرارداد، ضمان قهری مسئولیت مدنی، پیشین، ص ۵۷۰.

در نوشته‌ها بیشتر معنی خاص مسئولیت مدنی به ذهن متبادر می‌شود در این پایان نامه نیز مسئولیت مدنی در همین معنی بکار رفته است^۱ البته مسئولیت مدنی دو معنی بسیار اخص نیز دارد. گاهی به مسئولیت ناشی از فعل شخص (درمقابل مسئولیت ناشی از فعل دیگری) مورد نظر قرار می‌گیرد و گاهی به مسئولیت ناشی از مقررات خاصی اطلاق می‌شود که در بعضی از زمینه‌ها مسئولیت بدون تقصیر و عینی را مقرر داشته‌اند. در حقوق اسلام از مسائل مربوط به مسئولیت مدنی به معنی خاص در قسمت ضمان قهری بحث شده است بیشتر فقها و همچنین قانون مدنی ایران خسارت بدنی را که در حقوق اسلام از طریق دیه جبران می‌شود جزء مباحث مربوط به ضمان قهری می‌باشد اما در عین حال با توجه به گستردگی مفهوم ضمان و اینکه بعضی از فقها و حقوقدانان^۲ ضمان قهری را هم شامل ضمان نسبت به بدن و هم ضمان نسبت به مال دانسته‌اند به نظر می‌رسد اختلاف در این زمینه به ماهیت دیه برمی‌گردد: در صورتی که دیه «مجازات» تلقی شود مفهوم ضمان بر آن قابل انطباق نیست، اما اگر آن را جبران خسارت» بدانیم داخل در مفهوم ضمان است.

گفتار دوم: مفهوم کارشناسی و کارشناسی

در این گفتار به بیان مفهوم لغوی کارشناس و نظریات تعدادی از حقوقدانان در خصوص تعریف کارشناس و کارشناسی مطرح خواهد شد.

۱. حقوقدانانی که معنی عام مسئولیت مدنی را مورد نظر قرار داده‌اند و طرفدار وحدت مسئولیت مدنی قراردادی هستند اختلافات موجود بین این دو را نادیده می‌انگارند و معتقدند ساختار و شرایط تحقق آن دو یکسان است از این رو تفاوت قایل شدن بینشان تصنعی است، در مقابل اکثریت حقوقدانان معتقدند که به دلیل منشا قراردادی مسئولیت قراردادی و تفاوت آنها از حیث تعریف تقصیر، چگونگی اثبات، قلمرو جبران خسارت، اهلیت، تضامن، مسئولیت ناشی از فعل غیر، اشیاء و حیوانات، اعتبار و یا عدم اعتبار شروط محدود کننده و عدم مسئولیت و حتی مراجع صلاحیتدار، مرور زمان و غیره لازم است جداگانه مورد بررسی قرار گیرند.

۲. ناصر کاتوزیان، الزامهای خارج از قرارداد، ضمان قهری مسئولیت مدنی، پیشین، ص ۳۷ به بعد.